

Anmeldelse af Mette W. Tops *Den forkerte muhammedtegner – og andre nuancer af karikaturkrisen*, (Forlaget Vandkunsten, 2023)

Ved inngangen til 2023 debatterte det danske Folketinget igjen om karikaturkrisen skulle gjøres til obligatorisk pensum i den danske folkeskolen. Karikaturkrisen omtales gjerne som Danmarks største utenrikspolitiske krise etter den andre verdenskrig. Det er nå 18 år siden den sto på som verst, og Mette Winding Top bruker denne vedvarende interessen som en anledning til å «støve krisen af og lyse den igennem fra nye vinkler» (s. 8).

Mette Winding Top er cand.mag. i tverrkulturelle studier og har arbeidet med sivilsamfunn og mangfold i mange år. Hun har også tidligere tatt del i ordskiftet om karikaturkrisen, men sier at hun først innenfor de siste årene har beskjeftiget seg med dens detaljer. Det hun har funnet, gir, slik hun ser det, grunnlag for å bringe inn nye nyanser i forståelsen av krisen, og på de siste sidene oppsummerer hun noen av bokens poenger som sju slike «nyanser».

Boken er på 180 små sider og ført i et lett og ledig språk. Referanser er begrenset til 55 sluttnoter og en litteraturliste som inkluderer titler til videre lesning. Den gir seg ikke ut for å være en vitenskapelig tekst. I en vitenskapelig publikasjon om krisen ville man også forventet det som kunne være en interessant diskusjon om terminologi: «karikaturkrise» – «muhammedkrise» – «tegningekrise», og en nærmere avklaring av hvordan krisen som undersøkes avgrenses i tid og rom. En innledende tidslinje angir en uttalelse fra forfatteren Kåre Bluitgen (se nedenfor) i juni 2005 som karikaturkrisens begynnelse. Denne avgrensningen er slett ikke selvsagt. Forfatteren argumenterer noe mer for å avgrense seg mot de utenrikspolitiske dimensjonene ved krisen, og det er greit nok. En norsk leser merker seg at boken ikke inneholder en eneste referanse til Norge hvor karikaturkrisen fikk et særegent forløp vinteren 2006.

Forfatteren påpeker at de fleste av hennes kilder er åpne og tidligere publiserte analyser og kommentarer til krisen. Det er

altså ikke først og fremst nye fakta som bringes til torgs, men nye analyser og perspektiver. Forfatteren har imidlertid én kilde som er avgjørende for bokens retning, og som gir verdifulle ny og viktig bidrag til å forstå karikaturkrisen: lange intervjuer med karikaturtegneren Lars Refn samt tilgang til noen av hans opptegnelser og lydopptak.

Lars Refn er boktittelens «forkerte muhammedtegner». Hans bidrag til Jyllands-Postens samling av muhammedtegninger var en tegning av en gutt (ifølge Refn eleven Muhammed i klasse 7 A på Valby skole) som peker på en tavle der det står på persisk: «Jyllands-Postens redaksjon er en flokk reaksjonære provokatører». Refn kaller tegningen en «practical joke» som han i utgangspunktet var svært fornøyd med: Hvis Jyllands-Posten brukte tegningen, gjorde de narr av sitt eget prosjekt; hvis de nektet å bruke den, ville de selv utøve sensur. Ingen i redaksjonen oversatte teksten, og tegningen kom på trykk sammen med de 11 andre. Det var Kristeligt Dagblad som noen dager senere oversatte teksten og oppdaget Refns spøk. Da var han allerede blitt viklet inn i et prosjekt som han siden har hatt et ambivalent forhold til.

Som «den forkerte muhammedtegner» er Refn én av de nyanserende stemmer som Winding Top mener har fått for liten oppmerksomhet når historien om karikaturkrisen har vært fortalt. I hennes bok blir han den mest sentrale premissleverandøren. Noen steder gjengis det direkte fra intervjuer og samtaler mellom forfatter og tegner, andre steder sammenfattes samtaler om tegnerens analyser av begivenhetene. Noen steder skildres hendelser der Refn var til stede, med en slik intensitet og nærvær at man får følelsen av at forfatteren refererer fra egne opplevelser. For dem som mest har forholdt seg til sentrale aktører som karikaturtegner Kurt Westergårds og Jyllands-Postens kultureddaktør Flemming Roses versjoner av historien, tilfører Refns perspektiver nettopp undertittelens «nuancer».

Refns ambivalens forsterkes av angrepet på Charlie Hebdos redaksjonslokaler i januar 2015. Refn hadde stilt seg kritisk til det han oppfattet som Jyllands-Postens unødige provoserende prosjekt. Samtidig holdt han tett kontakt med tegnere i Charlie Hebdo og hadde noen av dem på besøk i København bare måneder før angrepet. Han blir dypt berørt av drapene, og skildringene fra Bernard «Tignous» Verlhacs begravelse og Refns samtaler med hans enke gir nerve til hele boken. Charlie

Hebdo-angrepet omtales som en «gamechanger» som viser alvoret i truslene mot tegnere, men også som en hendelse som på ubehagelig vis har karikaturkrisen som et av sine opphav. Siden 2015 har Refn engasjert seg sterkt i organisasjonen Cartooning for Peace.

Ved siden av å fortelle «den forkerte muhammedtegners» historie setter Winding Top seg fore å nøste i karikaturkrisens umiddelbare bakgrunn og påstanden om at danske tegnere på tidlig 2000-tall vegret seg for å tegne profeten Muhammed. Også i denne lille etterforskningen er Refn en viktig kilde, men langt fra den eneste. Det var en nyhetssak om at forfatteren Kåre Bluitgen ikke hadde funnet tegnere som under fullt navn ville illustrere en bok om Muhammed, som satte Flemming Rose på ideen om å invitere tegnere til å karikere profeten. Basert på tidligere publiserte kilder og sine egne intervjuer med tegnere og kontakt med Bluitgen, trekker Winding Top den konklusjonen at påstanden om at tegnere nektet å tegne Muhammed av frykt for represalier, i beste fall var en overdrivelse, men trolig en «løgn». For forfatteren er dette av stor betydning fordi det viser at Jyllands-Posten ikke tok tak i et faktisk problem, men snarere skapte en selvoppfyllende profeti: Karikaturkrisen har ikke opphav i et ytringsfrihetsproblem, men bidrar til at problemet oppstår.

Boken tilfører altså forståelsen av karikaturkrisen både nye perspektiver og ny verdifull informasjon. På sitt svakeste er den imidlertid i noen avsnitt hvor forfatteren vil vise at frykten for islamistisk terrorisme er irrasjonell. Dette poenget kommer igjen i oppsummeringen. Ved hjelp av statistikk blant annet fra Politiets Efterretningstjeneste vil hun vise at risikoen for å rammes av terror er minimal, hvilket utvilsomt er riktig. Hun velger imidlertid å se forbi det åpenbare poeng at risikoen for de svært få som faktisk har tegnet muhammedkarikaturer, er betydelig. Det viser nettopp angrepene på Charlie Hebdo og Kurt Westergaard som boken omtaler. Ved hjelp av ytterligere statistikk viser hun at partnervold er et langt større problem i Danmark enn vold mot tegnere, og at det store flertall av journalister som angripes eller drepes i verden, drepes av andre enn voldelige islamister. Forfatteren anfører at hun bringer dette inn for å beholde proporsjonene. Selv om det rent faktisk er riktig, er det et argument som altfor lett lar seg forstå som «whataboutism» og dermed bidra til å avspore mer enn anspore videre samtale – noe mottakelsen av boken også har vist.

Denne svakheten til tross mener jeg boken er et verdifullt og lesverdig bidrag på sine premisser. Blant disse premissene er det forholdet at det først og fremst er Westergaard, Rose og deres likesinnede som har fått tegne bildet av karikaturkrisen, og at det er deres versjon som trenger nyansering.

I oppsummeringen erkjenner forfatteren at hun har «måttet skyde en hvid pind efter min ambition om at grave mig ned til en grundlæggende Sandhed eller et fundament af ubestridelige fakta» (s. 166). Mottakelsen av boken viser da også at siste ord ikke er sagt, og ikke minst at hvor man står, er helt avgjørende for hvordan man ser karikaturkrisen også 18 år senere. Foreningen Danske Bladtegnere svarte på utgivelsen med et kritisk åpent brev samt en ni siders oversikt over hva de mener er faktafeil i boken. Brevet er interessant lesning i seg selv siden det viser hvordan det er vanskelig å skjelne fakta fra analyser. Brevet påpeker nemlig svært få (og lite vesentlige) faktafeil, men går på punkt etter punkt i rette med Winding Top og Refns analyser og vurderinger.¹

Karikaturkrisen vil altså fortsatt bli debattert, og den lange listen over bøker som beskjeftiger seg med den, vil trolig fortsette å vokse. Men for dem som raskt vil skaffe seg et overblikk over krisen eller har som oppgave å undervise nye generasjoner om den, er *Den forkerte muhammedtegner* et verdifullt bidrag.

¹ Se brevet og Winding Tops svar her: <https://www.folkeskolen.dk/citat-historie-og-samfundsfag-kulturfag/danske-bladtegnere-ny-bog-om-muhammed-krisen-er-fuld-af-fejl/4712015>